

XÜSUSİ NÖV SƏNƏDLƏRİN TƏSNİFLƏŞDİRMƏ PROSESİNİ HƏYATA KEÇİRƏN MÜASİR TƏSNİFAT SİSTEMLƏRİ

Kəmalə Məmmədova

ADMİU, Turizm və kitabxana-informasiya fəaliyyəti kafedrasının müəllimi

Uzun tarixi dövrə malik olan, bütün sosial sarsıntılardan sağ çıxan kitabxanalar bəşəriyyətin bütün yaddaşını özündə cəmləşdirdiyindən sivilizasiyanın inkişafının sarsılmaz mənbəyi kimi daima öz yerini qoruyub saxlayır. Öz sosial misiyasını hər zaman prioritet istiqamət kimi görən kitabxanalarda baş verən funksional dəyişikliklər strukturlaşdırılmış strategiyanın nəticəsi olaraq daima yenilənməyə və inkişafa can atır. Başqa sözlə desək, elmi-məlumat idarələri hesab edilən kitabxanalar sənədlərin ictimai istifadəsini təşkil edərək, cəmiyyətin sosial tələbatlarını ödəməyi qarşısına məqsəd qoyur. Bu sosial tələbatlardan irəli gələrək həmin tələbatları təmin etmə problemi də yaranır. Bu problemin aradan qaldırılması, sənəd axınının düzgün sistemləşdirilməsi, mövcud tələbatlara operativ yanaşaraq həllinin ən qısa müddətdə təmin olunması istiqamətində aparılan məqsədyönlü işlərin həlli müəyyən sistemləşdirmələr əsasında həyata keçirilir. Bu sistemləşdirmələr təsnifat sistemləri vasitəsilə həyata keçirilir. Təsnifat sistemi isə özlüyündə kitabxana fondlarını təşkil edir. Sənədlər kitabxanaya daxil olduğu andan etibarən fonda çevrilir və kitabxana xidmətinin əsas bazasını təşkil edir. Fondu əhatə edən sənədlər çoxaspektli xarakter daşıyır. Bura dövrü nəşrləri (jurnallar, qəzetlər, nəşri davam edən məcmuələr və.s.) kitabları, kitabçaları, kinofotofono sənədləri (audiovizual sənədlər, foto sənədlər və.s.), çap olunmayan sənədləri (dissertasiyalar, əlyazmalar və.s.) aid etmək olar. Məhz kitabxanalarda tətbiq olunan təsnifat sistemlərinin də əsl mahiyyətini məhz oxucuların müxtəlif tematik sorğuları ödənilməsi, sənədlərin kitabxana fondunda məzmunun əlamətinə görə təsnifləşdirilməsi, həmçinin onların əsasında kataloq sisteminin formalaşması təşkil edir. Təsnifat sistemlərinin kitabxanalarda tətbiqi təsnifləşdirmə və sistemləşdirmə anlayışlarını meydana çıxarmışdır. Kitabxana işində təsnifləşdirmə anlayışı çap əsərlərinin müxtəlif əlamətlərə görə sistemləşdirilməsidir. Elmi-texniki tərəqqinin inkişafı elmlərin getdikcə dəqiqləşməsinə, inteqrasiyasına şə-

rait yaratmışdır. Bu proseslərin üzvi surətdə bağlılığı təsnifləşdirmənin də mahiyyətinin genişlənməsinə imkan yaratmışdır. Beləliklə, təsnifləşdirmə prosesini həyata keçirən, müxtəlif məzmun və formaya malik olan təsnifat sxemləri yaranmışdır. Bu təsnifat sxemləri vasitəsilə təkcə ümumi sənəd kateqoriyasının deyil, xüsusi növ sənədlərin məzmun əlamətlərinin sistemləşdirilməsi də həyata keçirilmişdir.

Müasir təsnifat sistemlərindən bəhs edərkən Amerika kitabxanaşünasları Melven Dyunin, Carlız Ketterin, Martenin, H.Blissin, ingilis kitabxanaşünası Ceyms Braunun, hind kitabxanaşünası Ranqanatanın adlarını qeyd etmək lazımdır. Lakin müasir dövrümüzdə kitabxanalarda ən geniş tətbiq edilən təsnifat sistemləri Universal Onluq Təsnifatı (UOT) və Kitabxana-Bibliografiya təsnifatıdır. Ümumiyyətlə, əhatə dairəsinə görə texniki-iqtisadi təsnifatlar 4 qrupa ayrılır.

- Dövlət səviyyəli təsnifatlar;
- Sahəvi təsnifatlar;
- Respublika təsnifatları;
- Müəssisə təsnifatları;

Normativ-texniki sənədlərin əsas növü hesab edilən patent sənədlərin təsnifləşdirilməsi zamanı təsnifat indeksi kimi Beynəlxalq İxtira Təsnifatından, Milli İxtira Təsnifatından və Universal Onluq təsnifatından istifadə edilir. Patent təsnifatı ixtiranın texniki sahəsini müəyyən etmək üsuludur. Hazırda iki ən məşhur patent təsnifatı sistemi Beynəlxalq Patent Təsnifatı və Kooperativ Patent Təsnifatı hesab olunur.

Xüsusi növ sənədlərin təsnifləşdirilməsi zamanı istifadə olunan təsnifat sxemlərindən biri də Sənaye və kənd təsərrüfatı məlumatı təsnifatıdır. Faktografik xarakterli sənədlərin təsnifləşdirilməsini həyata keçirən bu təsnifat həmçinin, faktografik sorğuların kodlaşdırılmasında və təhlilində tətbiq olunur. Bu təsnifat sistemi identifikasiya bloklarından və hər hansı bir konkret məlumatın və ya təsnifat qrupununadlarından təşkil olunub. Təsnifat qruplarının adları isə altıpilləli xətti-tabelli bölgüyə əsaslanır. Bu bölgü əsasında beş təsnifat qrupu yaradılmışdır ki, bu qruplar da beşpilləli bölgüyə əsaslanır.

Xüsusi növsənədlərin təsnifatlaşdırılması zamanı UOT-un ümumi və forma təyinedicilərindən istifadə olunur. Məhz standartlaşmaya dair məcmuələrin təsnifləşməsində ümumi təyinedicilərdən istifadə olunur. Sənaye kataloqları, yəni firmaların, müəssisələrin, sənaye birliklərinin məhsulu haqqında informasiyanı özündə əks etdirir.

Qeyd olunmuş məlumatlardan aydın olur ki, müasir təsnifat sisteminin kitabxanalarda tətbiqi kitabxana fondunun sistemləşdirilməsinin

ən mühüm kriteriyasıdır. Bu təsnifat sisteminin tətbiqi bizə imkan verir ki, biz sadəcə ümumi sənəd kateqoriyasına deyil, texniki-iqtisadi məzmununa malik olan xüsusi sənəd kateqoriyasına əlyətərlilik imkanı əldə edirik. Beləliklə, biz xüsusi növ sənədlərin təsnifləşdirilməsi zamanı istifadə olunan təsnifat sisteminə xüsusi diqqət yetirməli və tətbiqi vəziyyətini vaxtaşırı nəzərdən keçirməyi qarşımıza məqsəd kimi qoymalı və buna riayət etməliyik.